

Український державний університет імені Михайла Драгоманова
Факультет спеціальної та інклюзивної освіти
Кафедра психокорекційної педагогіки та реабілітології

Збірник тез

з нагоди 100-річчя від дня народження Клавдії Турчинської

**«ПРОФЕСІЙНО-ТРУДОВА СОЦІАЛІЗАЦІЯ В СИСТЕМІ
СУЧАСНИХ РЕАБІЛІТАЦІЙНИХ ПОСЛУГ ДІТЯМ ТА
ДОРΟΣЛИМ З
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ»**

Київ – 2024

подібні новаторські ідеї К. М. Турчинської стосовно реформування всієї системи професійної орієнтації вихованців допоміжних шкіл вимагали перегляду змісту та форм трудового навчання учнів восьмирічних допоміжних шкіл, уточнення часових параметрів рівня трудової підготовки (пропедевтичний, загальнотехнічний, професійний). Особливої уваги потребує у наш час її ідея стосовно початку випускників допоміжних шкіл різних років в спеціальних групах в професійно-технічних училищах.

Таким чином, у нас є всі підстави стверджувати, що весь багаторічний пошук К. М. Турчинської, спрямований на суттєве вдосконалення професійної орієнтації учнів допоміжних шкіл, виявився досить результативним і не втратив своєї наукової та практичної значимості й у наш час.

Список використаних джерел:

1. Турчинская К.М. Профориентация во вспомогательной школе. - К.: Рад. школа, 1976. 128 с.
2. Супрун М.О. Внесок К.М. Турчинської в розвиток теорії та історії вітчизняної корекційної педагогіки Внесок К.М. Турчинської в розвиток теорії та історії вітчизняної корекційної педагогіки. – К.: Наук. метод. центр вищої освіти. Проблеми освіти Наук. метод. зб. – 2002. – № 29. С. 116–126.
3. Супрун М.О. Педагогіка: підручник. – К.: Аксіома, 2018. – 400 с.
4. Супрун М.О. Мої науково-педагогічні стежки- вибрані публікації. Київ: Аксіома, 2023. 344 с. pdf - Опублікована версія [Download \(12MB\)](#)

Ханзерук Л. О.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психокорекційної
педагогіки та реабілітології
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова

ФІЛОСОФСЬКІ ТА ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНОГО ДОСТУПУ ДО ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.

Ми переживаємо час, коли життя вимагає осмислення та обґрунтування світоглядних ідеалів та стратегій їх досягнення. Відвоювання Україною

Незалежності викликало потужний спротив, а також величезний поштовх до всебічного дослідження нашого історичного минулого щодо перегляду, переоцінки, уточнення та розширення світоглядних і наукових стереотипів у різних сферах буття.

Пов'язані з оновленням освіти зміни торкнулись важливої галузі педагогічної науки – спеціальної педагогіки, яка відзначила своє 100-річчя в рік святкування 30-річчя Незалежності України. Довгий шлях, який було пройдено українською спеціальною педагогікою та її практикою, це шлях служіння, допомоги, поваги до тих громадян України, яким випало на долю пізнавати життя через труднощі функціонування (фізичні, когнітивні, мовленнєві, емоційно-вольові, навчальні, соціоадаптаційні тощо). Попри задекларований пріоритет біопсихосоціальної моделі допомоги особам з особливими освітніми потребами, тут доцільно провести аналогію з медичним трактуванням хвороби та вести мову про «обмежене у своїй волі життя» великої кількості маленьких і дорослих українців.

Враховуючи масштабність історичних змін, освітня система на землях сучасної України переживала немало спроб реформування: руйнація наукових досягнень дохристиянської, язичницької Русі під час татаро-монгольського нашествия; знищення оригінальної шкільної системи разом з ліквідацією автономії Гетьманщини у XVIII столітті; руйнація системи освіти із встановленням радянської влади: уніфікація класичної і практичної освіти, створення загальної для всіх програми, зросійщення українського шкільництва; запровадження політехнічного навчання з прийняттям Закону про школу (1959 р.) та спроба її перебудови на основі зв'язку з життям і продуктивною працею, нівелювання національного в школі; ухвалення в перші роки Незалежності Закону «Про освіту» (1991 р.) та державної національної програми «Освіта» як бази для реформ наступних років (поява приватних шкіл, нова система оцінювання навчальних досягнень учнів, 12-річна система навчання, приєднання до Болонської системи вищої освіти, електронні підручники, включення у навчальний процес дітей-переселенців (2014 р.) тощо); освітня реформа 2017

року: створення нового освітнього середовища та змісту освіти в Новій українській школі, одним з ключових імперативів змін якої було визначено забезпечення рівних освітніх можливостей, втілених в інклюзивній формі навчання дітей з особливими освітніми потребами [5; 8].

Кожна з окреслених спроб реформування позначалась на освіті дітей з особливими освітніми потребами, нерідко точилась гостра боротьба різних думок: від заперечення і елементарного пристосування до максимально можливої соціальної участі, визнання прав на гідне життя на рівні з усіма людьми. Інакше кажучи, нами пройдено шлях від сегрегації до інтеграції. Безкінечні реформаційні процеси в освіті сьогодні, на жаль, не завжди завершуються, залишається багато незрозумілого, не до кінця зробленого.

Природнім за таких обставин видається звернення до філософії як інтелектуального ядра людської духовності. В різні історичні епохи саме філософія, шукаючи відповіді на суперечливі проблеми буття людей, дозволяла впоратися з викликами часу, сформувавши ідеї та цінності задля збереження різних аспектів життя та забезпечення його якості. Традиційно, звертаючись до питання освіти дітей з особливими потребами, забезпечення рівного доступу до добування освіти, ми апелювали до гуманістичної функції філософії, яка утверджує людину як найвищу цінність світу. Сьогодні пріоритетного значення набуває функція інтелектуальної терапії/психотерапевтична, яка висувається на перший план у періоди суспільної нестабільності.

За результатами дослідження якості організації освітнього процесу в умовах війни у 2022/2023 навчальному році, проведеного Державною службою якості освіти України за підтримки проєкту «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe), серед чинників втрат у якості освіти названі: обмежений доступ до освітнього процесу (30% здобувачів освіти не мають доступу до освітнього процесу в умовах війни); недостатня гнучкість в організації освітнього процесу (нестабільні умови навчання; обмеженість способів організації навчально-пізнавальної діяльності; зниження мотивації та нестабільний психоемоційний стан усіх учасників освітнього процесу); втрати у

навчальному часі, серед низки яких: повітряні тривоги, відсутність електрики, інтернету, укриттів тощо); зміни у контингенті учасників освітнього процесу (зміни психологічного стану; матеріально-технічні втрати); зміни в результатах навчання (найвищий показник зниження успішності учнів з окремих предметів сягає 57 %) [7].

Переживаючи цей неповний перелік втрат, важко не погодитись з думкою міністра освіти України Оксентія Лісового, що найкритичніший виклик, який потребує усвідомлення освітянської спільноти, це - людський ресурс. Додамо, його вразлива частина, до якої належать особи з особливими освітніми потребами.

Філософське осягнення освіти належить цілій плеяді дослідників. Основні філософські засади сучасної міжнародної освіти належать американському філософу, психологу та реформатору освіти ХХ століття Джону Дьюї (1859-1952), педагогічні ідеї якого були асимільовані в інноваційні ідеї психолого-педагогічного супроводу осіб з особливими освітніми потребами. Заглиблення в історію розвитку педагогіки засвідчує, що видатні педагоги для досягнення певної мети розвивали власний філософський дискурс, піднімались до вершин філософських узагальнень. Цю спорідненість забезпечує предмет вивчення як філософії, так і педагогіки - людина. Звернемось до окремих яскравих сторінок такого дискурсу в аспекті філософського осягнення інклюзивної освіти.

Аналізуючи освіту дітей з особливими освітніми потребами в історико-філософській перспективі, дослідники, правомірно, звертаються до філософії Київської Русі (підвалини Української держави у ІХ-ХІІІ століттях), яка залишила нам у спадок гуманістичні зразки опіки, турботи та навіть «благоговіння» перед людьми з ментальними порушеннями (В. Бондар, М. Супрун та багато інших). Достатньо нагадати історію Києво-печерської обителі, заснованої преподобними Антонієм і Феодосієм Печерськими, які залишили нам зразки великого милосердя до всіх людей і любові до духовної освіти.

Апелювання до філософського простору творчості Григорія Сковороди (1722-1794), «останнього яскравого і самобутнього представника

староукраїнської культури», підтверджує роль церковного виховання та церковної освіти в житті людини. Важливо зауважити, що «модернізація» системи освіти в російській імперії на рубежі XVIII і XIX століть зруйнувала традиційну церковну освіту в Україні, закрила доступ до неї основній масі населення і перетворила Україну в край масової неписьменності [4].

В контексті нашого дослідження важливо звернутись до думок учених про творче осердя філософії Сковороди - практичне питання про те, як навчитися бути людиною. Так, Гомілко О. зазначає, що 25 років педагогічного «мандрування» зробило Сковороду хорошим наставником не тільки дорослих, а й дітей. «Мандрівна педагогіка» філософа виражала спротив імперсько-православній системі освіти, утверджувала основні засади модерного мислення – навчити бути розумним не лише розум, а й серце. Інакше кажучи, для Сковороди важливим завданням освіти було навчити людину бути розумною істотою у всіх сферах її життя, не обмежуючи раціональне лише сферою свідомості. Оскільки, освіта допомагає розкрити внутрішню людину, тобто її буття як сукупність доступних їй обдарувань та можливостей, у ній філософ навчав нас вбачати важливий чинник досягнення людиною щастя [1].

На думку М. Поповича, філософський спадок Сковороди виявляє різноманітні елементи, дозволяє вибудовувати дуже різні за змістом мозаїки, що спричинене недослідженістю розуміння історико-культурного смислу епохи, в яку жив видатний українець [4]. Транспонування ключових положень цього спадку на освіту дітей з особливими потребами показує, що філософські витоки інклюзивної освіти ми знаходимо вже тут, в кордоцентризмі Сковороди.

Осмислюючи контрверзи української царини філософії освіти, дослідник Сергій Клепко зазначає, що українська філософія освіти не має відповідей на багато запитань. Під «контрверзою» розуміється ситуація суперечності та напруження між репрезентаціями чи дискурсами навколо певного об'єкта [2]. Каталогізуючи контрверзи філософії освіти, автор показує нескінченну множинність об'єктів процесу освіти, до яких, безсумнівно, ми можемо віднести інклюзивну освіту. Академік Віктор Синьов, аналізуючи ситуацію

задекларованого та вже частово імплементованого рівного доступу до навчання дітей з інтелектуальними порушеннями в Новій українській школі, вказує на протиріччя/суперечність між інтелектуальним/психічним недорозвиненням, з одного боку, та необхідністю створення умов для успішного навчання в загальноосвітньому просторі, з іншого. Оскільки, у низці причин контроверз філософії освіти – взаємозв'язок теорії і практики, то важливою є також і теза Володимира Чайка про апріорну неможливість учнів з порушеннями інтелектуального розвитку бути успішними в навчанні, якщо для цього не створюються належні умови.

Ця публікація далеко не претендує на повне філософське осмислення контроверзи забезпечення рівного доступу до здобуття якісної освіти дітей з особливими освітніми потребами в Україні. Радше, окреслюється преспектива, обгрунтовується потреба континуального (безперервного) аналізу, де кожна епоха має значення.

Українська педагогічна думка розвивалася своїм особливим шляхом, хоч і зазнавала тривалого історичного впливу різних світових культур, особливо росії та Польщі. Як зауважує М. Попович, філософські пошуки культурних діячів ХХ століття (І. Франка, М. Драгоманова, О. Потебні, Л. Українки, О. Кобилянської, М. Коцюбинського та багатьох інших) зверталися до неповторної цінності людської особистості. Увібравши в себе кордоцентризм, індивідуалізм, поліфонізм, потяг до знань, вони проявились надалі в гуманістичних пошуках Антона Макаренка (1888-1939) та Василя Сухомлинського (1918-1970), прагнення яких були спрямовані на виховання активної, творчої, неповторної, індивідуальної особистості [4].

Педагогічну систему Антона Макаренка академік і організатор НАПН України М. Ярмаченко назвав принципово новим явищем у педагогічній теорії та практиці, яке забезпечило дітям вражаючий успіх та небачені до того в історії педагогічної практики досягнення [8]. Шукаючи в 20-х роках ХХ століття інструменти для вирішення проблем «важкого» дитинства, А. Макаренко змушений був говорити про педагогіку як «віковічне шарлатанство». У

педагогічний лексикон в цей час вводиться термін «дефективний» як синонімічний «важкого» дитинства, під яким також розумілась не тільки фізична/інтелектуальна «дефективність», а також «моральна дефективність», безпритульність, правопорушення, навіть опіка. Щодо цього Макаренко стверджував: не існує «дефективних» дітей, існує «дефективне» ставлення до них (М. Ярмаченко).

В середині ХХ століття спадщину А. Макаренка активно втілював у практичній педагогіці В. Сухомлинський. Видатний український педагог не тільки осмислював теоретичні висновки Макаренка, цінував його справжній гуманізм, глибоку віру в людину, а й був переконаний, що все живе і творче, що є в нашій школі – це дітище Макаренка.

Сухомлинська О, дослідниця творчості Василя Сухомлинського, підкреслює, що її батько увійшов в історію як педагог, головним принципом діяльності якого став гуманізм. Вона підкреслює, що видатний педагог радикально змінив акценти і наповнив новим змістом чи не всі складові радянського виховання, орієнтованого передусім на партійно-ідеологічні й соціалізаційні впливи [6].

Сучасне формулювання «педагогіка партнерства» було втілене в конкретних педагогічних інструментах В. Сухомлинського, який в особистісній взаємодії дорослого і дитини, учителя і учня, знаходив шлях наближення педагогічної теорії і практики до психічних, розумових потреб усіх без винятку дітей, розвитку їхніх здібностей. У наданні уваги кожній дитині полягало педагогічне кредо Сухомлинського, закладався підмурок для розвитку гуманності. В особистісно орієнтованому навчанні, індивідуальному та диференційованому підходах конкретизується ключове положення педагогіки Сухомлинського: дитина – центр педагогічної системи [6].

Акумулюючи ці важливі положення, спираючись на них в інклюзивному навчанні в Новій українській школі, вкрай важливо усвідомити, що всі ми - діти, батьки, педагоги, громади, складаємо іспит на людяність. А відповіддю на згадану вище контроверзу може слугувати думка видатного педагога: «...ніякими

зусиллями від важкого учня не доб'ється таких самих знань, як від інших дітей, учитель звикає вимірювати його успіхи особливими мірками: для кожної важкої дитини – своя мірка... Від успіху до успіху – в цьому складається розумове виховання важкої дитини» [6].

Те, що ми перебуваємо на початку надзвичайно складної роботи, зустрічаємо труднощі та перешкоди, природньо. Висловлюючи свої ідеї щодо цього процесу, Сухомлинський підкреслював його поступовість, довготривалість, важливість підготовки педагогів і батьків, гуманізації суспільної думки та налагодження співпраці різних учасників.

Як зазначає академік Синьов В. М., щоб інклюзія не стала ілюзією, щоб не знецінити, не знівелювати гуманну ідею, важливо усвідомити чи не найважливіше. Інклюзія – не асиміляція, вона про значення та внесок у розуміння закономірностей в рамках соціальної мозаїки [5].

Ми всі насправді дуже різні, але кожен може прислужитись суспільству. Вкрай важливо, щоб кожна людина робила те, що споріднене з нею. Надання рівності, як стверджував Дж.Дьюї, в демократичному суспільстві стосується лише рівних можливостей для розвитку, в будь-якому іншому розумінні рівність у вихованні неможлива, бо люди є якісно різними від народження [3].

Тільки якісна освіта, освіта рівних можливостей може стати освітою для миру, яка здатна перемогти у справедливій війні.

Список використаних джерел

1. Гомілко О. Філософія освіти Григорія Сковороди: відмінність модерної візії. Філософія освіти. Philosophy of Education. 2017. № 2 (21). С.194-210. Режим доступу:

<https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e619347b-7cd8-4596-969c-9cbf91aadc6/content>

2. Клепко С. Контроверзи української царини філософії освіти. Філософія освіти. Philosophy of Education. 2023. 29 (1). С. 153-179. Режим доступу: <https://philosopheducation.com/index.php/philed/article/view/764/663>

3. [Коваленко В. О. Філософія освіти у спадщині Дж. Дьюї.](https://moodle.ndu.edu.ua/file.php/1/NaykZap2010N11/vzd/vzd2.pdf) Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки. 2011. № 10. Режим доступу: <https://moodle.ndu.edu.ua/file.php/1/NaykZap2010N11/vzd/vzd2.pdf>
4. Попович М. В. Філософія свободи=Философия свободы / Мирослав Попович; упоряд.: Л. Ф. Артюх, Н. Б. Вяткіна; передмова Н. Б. Вяткіної; фото Я. Я. Ясиневич, Є. Ф. Маслова; худож.-оформлювач О. А. Гугалова. Харків: Фоліо, 2018. 524 с.
5. Синьов В. М. Нова школа України і проблеми забезпечення якісної освіти дітей з особливостями розвитку // Європейські педагогічні студії / Асоціація ректорів педагогічних університетів Європи; ред. кол. В. П. Андрущенко (голова) [та ін.]. Вип. 7. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. С. 36-45.
6. Сухомлинська О. Василь Сухомлинський крізь призму часу: деякі зауваги до розгляду ідей. Інноватика у вихованні. Випуск 11. Том 1. 2020. С. 6-16.
7. Третина учнів в умовах війни не мали постійного доступу до навчання — результати дослідження. Режим доступу: <https://sqe.gov.ua/tretina-uchniv-v-umovakh-viyni-ne-mali-po/>
8. Українська спеціальна педагогіка в персоналіях: Навч. посіб./За загальною редакцією В. І. Бондаря, В. М. Синьова. Запоріжжя: Вид-во Хортицької національної академії, 2021. 428 с.

Чеботарьова О.В.,
доктор педагогічних наук,
завідувач відділу освіти дітей
з порушеннями інтелектуального розвитку
ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОФЕСІЙНО-ТРУДОВОЇ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В сучасних умовах кризових викликів в країні важливим завданням спеціальної школи є підготовка учнів до самостійного життя, посиленої трудової діяльності та участі в суспільному житті, їхнього самовизначення.